

זה מתגלגל - על ספרו של מרחב ישורון, "נפש הגלגל - תפילות לאחר גזר הדין" עידן צבעוני

מרחב ישורון הוא אוהב אובססיבי של השם: השם המפורש, השם סתם והשם בכלל. והספר החדש שלו, "נפש הגלגל", שמתגלגל באופן קרקסי בעברית ישנה-חדשה, הוא מסע גרוטסקי של ישורון - שמעמיד את עצמו בגוף ראשון ושלישי כדמות ראשית בלב הספר - אל השם המפורש, אל השם סתם והשם בכלל, כל זאת בעקבות משנתו של רבי נחמן מברסלב ביחס לתפילות חסרות הסיכוי שלאחר גזר הדין, שכן מלאכי השמאל הממונים על הדין מזהים את התפילות ולא מאפשרים להן לגשת לאל. ובהקשר זה אפשר בקלות לדמיין את "נפש הגלגל" כמופע קברט מיסטי-שחור, עקוד לשפה ומשוחרר, שמתכתב עם חזון יחזקאל ו"היכולות רבתי". כספר קונספט - תופעה די נדירה בנוף השירה המקומית - זהו מסע שירי הזוי ומענג עד כאב שבו תל אביב החילונית להחריד של מטה מתגלגלת להיות תל אביב של מעלה, שכן גירשה מעליה את ירושלים הנשגבת של מעלה שכה אבוסה בעצמה עד שנרדמה, שקעה פנימה במדושנות יתר אל תוך עולמה ההרמטי והתפוגגה: "ירושלים את ערה?" שואל ישורון. ובשיר "חירייה", כאשר הוא נושא את דרשת ישו שלו על ההר מעל מזבלת "חירייה הזוהרת" ומבכה את המרת השכינה במשכנתא, יוצא לו מהפה הדיבור הבא אשר ממקם את תל אביב כצלם נעדר, ואי לכך נזופה ומושא הבשורה: "היום הנני ראש הערמה / בגבי ירושלים / לפני תל אביב / מעלי מהביל" (עמ' 44).

ללא ירושלים של מעלה שתעיק ותעיב על הבכורה ביחס לנשגב, אזי תל אביב האופקית של התחנה המרכזית של מטה מתמוזגת ביקום השפה הישורוני עם העולם האנכי של המלאכים ושמותיהם המרובים ("שמע אאור אבבא אביאל / אבראקסס אנדלון אנמיאל / אליסס אסימון אשתאול / אתם לה פמיליה פמליה של מעלה / לא מריחים שמהו נשרף כאן?". עמ' 18), כך שגם העולם המלאכי, שבהבזק מילה מוצמד לארגון הימיני "לה פמיליה", והוא כולו פארודיה על הריבוי המתפקע של שמות המלאכים מ"היכולות רבתי", מתקבל אצל הקורא כתצורה אופקית של קיום פרוזאי. ישורון, שאינו חדל להתגלגל בשפה מחפש את הסחי בקדושה ואת הקדושה בסחי. הוא רחוק מהמשגת הנומינזי הנוצרי כפי שנוסח על ידי רודולף אוטו בספרו "הקדושה", ולא פחות מכך ממפגש ההיכלות רב ההוד של הנביא יחזקאל שאיתו הוא משוחח בצורה פמיליארית, מקנא בו על אכילת המגילה ישירות מידי האל. וכמעין שבתאי צבי הולך בטל של "מצווה הבאה בעבירה" הוא ממיר ליחזקאל את טעם הדבש המקורי של המגילה במחית חרא. והרי זו הפנטזיה הארוטית של "המשורר" - לאכול אותיות, לבלוען, להיות אחד עם השפה הבלתי מושגת, להתאחד איתה: "אני אכלתי מגילה [...] למעשה

אני עשוי מאותיות / כתוב שאכלתי אז אכלתי ככתוב / אכלתי שמות והפרשתי פירוש" (עמ' 40).

"גלגל הנפש" חורג באופן מופגן מהמהלך הרוחני המוכר שבו ריבוי התופעות בעולם החומר מומר לטובת התמזגות עם האחד בשפה. ולצורך העניין, עולם החומר שמתנגן כאוטוסטרדה לתודעתו המתרוצצת של ישרון, שמכיל "צונאמי של דמויות אלוה" שמכות בו גלים, אכן מכיל עודפות בלתי-נסבלת, אלא שעודפות זו, אשר מוצאת בספר את ביטויה השטותי לכאורה, היא זו שמאפשרת את עצם פעולת הגלגול: גלגול הנפש, גלגול השפה. וזה נדרש כתנאי הכרחי, שכן ללא פעולת הגלגול בשפה הנפש עצמה לא תדע מדוע עליה להמשיך להתגלגל ולאן; או שחלילה – בלשונו של ישרון שעושה ככל העולה על רוחו בשפה, ולכן אין פלא שהוא מדמה את עצמו למפלצת עם עין עמוקה שתקועה לו בין הרגליים – "שהשם המפורש לא יצא פארש" (עמ' 74). וכידוע, בתיאולוגיה השלילית המסע אל השם המפורש עשוי להוביל לאיזה פארש. נו, שיצא פארש, רק לא להיות בוט, בוט בשפה, אוטומט בשירות האחר הגדול, התרבות המנוונת וכו'. מזה חושש ישרון יותר מהמוות עצמו, שכן זו הקללה הגדולה שהאדם יכול להשית על עצמו, זה סימנו הנורא של המוות בחיים: "שאמשיך להיות ישר / לא שיבוט לא דיגום / ולא בוט משומן [...] לא אתבהם / לא אתקרנף" (עמ' 22).

ישנו ישרון של מטה וישרון של מעלה, חציו אדם חציו מלאך, כלל לא שניים שבין כה וכה נצרפו לישות אחת: "'עזוב הכול / רק המשך להתגלגל / כי בסיבוב מרוב פשטות / אתה הכי דומה לאל" (עמ' 3). במהלך מסחרר זה "הקדוש קדוש קדוש" המשתק של מעלה עובר חילון אגרסיבי לטובת שיחה פתוחה וישירה עם האל, שיחה שאינה זרה לדיאלוג שמנהלות דמויות עבריות קדומות במדרשי רבא למיניהם. כך למשל בשיר "עבד השם" שבו ישרון מעיז פנים ומהפך את הסדר הטבעי הנכון בין עבד לאדון: "אלוהים אני שומע עליך המון / ושואל אם שמעת עלי / אולי הפה שלי נראה לך מוזר / גלה לי איפה אתה חי אל מוזר" (עמ' 55). אבל בה־בעת מרחב החולין־שפה התל אביבי אינו חדל מלהתקדש באמצעות המרצת השפה הישראלית החלולה עצמה: "אני רוכב ומגלגל לי בשמות / לחש לחמום הדבק / בין מופת לאות" (עמ' 31). כל זה מושג בצורה כמו־אגבית בזכות רכיבת האופניים היומיומית של ישרון בתל אביב המזוהמת של מטה. האופניים הם אלה שמגלגלים את הנפש הישורנית התזזיתית – הנפש הפגומה שמחפשת מנוח, תיקון, חבלה בעבודת השם וריקון, ולא פחות מכך מרחב לשכון בו בעברית־ישראלית־מדוברת של העכשיו על שלל פגעיו – בין שני העולמות, אופניים שהם גם אופנים, שם נרדף למלאכים וחיות קודש בחזון ההיכלות המיסטי: "מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש, ודמות אחד לארבעתן, ומראהם ומעשיהם כאשר יהיה האופן בתום האופן" (יחזקאל א, טז).

ועל פי אותו היגיון שמארגן את הספר ישנו אל שדי וישנו ישרון טרנס־סקסואלי בעל שדיים: "יש לי שני שדיים / כמו שביקשתי משדי" (עמ' 69). כלומר

שהטרנסקיות אינה מתקיימת רק ביחס למבט הסקרן-אנתרופולוגי של המשורר הרכוב על אופניו על הטיפוסים המאכלסים את תל אביב של התחנה המרכזית של מטה ("שמאלה אל הטרנסקיות של הר ציון". עמ' 64), היא למעשה עוברת טרנספורמציה פנימה אל תוך גופו המנותח והמנוסר של ישורון שממיר את שאלת המסירה בשפה לפרקטיקה של חיתוך בבשר כמעין ברית-מילה, ברית עם המילה, אשר לה פרוצדורה קוסמטית ידועה: "מי בא לשפץ את הפרצוף של ישורון". ישורון חוצה את הקווים: ממשורר מתבונן הוא הופך להיות משתתף פעיל בטקס שמשותף לנביא יחזקאל שאכל מגילה קדושה. נדרש כאן סכין מנתחים, חתך בבשר, צליבה פנימית של ישורון על מנת ליצור את הטרנס העמוק של הספר הזה: הטרנס הנואש בין יהדות לישראליות אשר שום סכין מנתחים אלגנטית לא תוכל לעזור לו. במובן הזה "נפש הגלגל" מתכתב באופן צמוד עם האזהרה המפורסמת שמשמיע גרשום שולם במכתב משנת תרפ"ז לידידו פרנץ רוזנצווייג ביחס לגרעין האפוקליפטי האצור בשפת הקודש כשפת לאום ובניין אומה בעודה עושה את דרכה בשירות החולין העיוור למשמעויות של שפת הקודש שמוחזרת לקדמת הבמה: "האם לא תפער את פיה התהום של השפה הקדושה, אשר שיקענו אותה בקרב ילדינו? אכן, האנשים פה אינם יודעים את משמעות מעשיהם. סבורים הם שהפכו את העברית לשפה חילונית. שחילצו מתוכה את העוקץ האפוקליפטי. אבל זאת איננה האמת. חילון של שפה אינו אלא דיבור בעלמא, מליצה בלבד. אי אפשר, למעשה, לרוקן את המלים המלאות עד להתפוצץ, אלא במחיר הפקרת השפה עצמה" (מתוך "עוד דבר", "עם עובד", 1989). כמשורר שעדיין מתעקש על עברית כשפת קודש-מחוללת כמעט מאה שנים לאחר האזהרה של שולם (אזהרה שכשלעצמה עשויה לספק לנו הסבר לא רע ביחס לפואטיקה שלו), ישורון המנותח לעילא ולעילא בשפה נשבע בבשרו שהמילים והדברים ימשיכו להתגלגל על לשוננו, שהחור המטאפיזי שאין לו מידה וככזה אינו חדל מלגדול בתוכו, חור שהוא תנאי הכרחי לכתיבה, לא ייסתם לעולם: "לא תסתמו לי את החור גם בשבעים לשון" (עמ' 83).